

Rácز András

Jelenetek egy háborúból

Arkagyij Babcsenkónak a fenti címmel az Európa Kiadónál megjelent műve egyike a csecsen háborúról napvilágot látott, kevés számú magyar nyelvű könyvnek. Címével ellentétben a könyv nem egy, hanem két háború jeleneit mutatja be, a szerző ugyanis mindkét csecsen háborúban részt vett. Háborús élményeit megörökítő elbeszéléseit elsősorban a rangos *Novij Mir* folyóirat közölte. Önálló kötetbe szerkesztve Alhan-Jurt címmel láttak napvilágot, melyért 2006-ban Debüt-díjat kapott. A válogatás angol, francia, holland, német, olasz és svéd nyelven is megjelent, Angliában a PEN díját is elnyerte.

A könyvet olvasva hirtelen megértjük azokat a statisztikákat, amelyek szerint az orosz hadseregben még 2007-ben is 341 katona követett el öngyilkosságot, elsősorban az újoncokkal való elképzelhetetlenül kegyetlen bánásmód hatására. Babcsenko egyes szám első személyben, a leginkább „szívatásként” magyarra fordítható *gyedovscsina* elszenvedőjeként, döbbenetes részletességgel, száznál több oldalon számol be róla, mik történtek vele és bajtársaival sorkatonai szolgálatuk elején, a mozdoki laktanyában. A napi rendszerességgel ismétlődő, gyakran maradandó fogyatékoságot okozó verésekben, az újoncok életének teljes semmibe vételében, testi-lelki megtörésében talán az általános céltalanság a megrázóbb. A leírásban éppen az a döbbenetes, hogy Babcsenko minden sorából érződik, sorukban semmi rendkívüli, semmi átlagtól eltérő nincs. A híres-hírhedt *gyedovscsina*

mellett a könyvet olvasva tartalommal töltdnek meg olyan, a kilencvenes évek csecsenföldi, de akár délszláv háborús híreiben gyakran szereplő kifejezések is, mint a „tisztoztatás” – egy egész csecsen falu férfiemberének „tisztoztatás” címén történő kiherélése sem kap többet egyetlen oldalnál, hiszen átlagosnak tekinthető eseményről van szó.

Hasonlóan szemléletes az orosz hadsereg általános belső állapotáról kirajzolódó kép is, különösen és elsősorban a mértéktelen korrupció bemutatása. Legyen szó akár „egyszerű” lopásról vagy az elfoglalt területek kifosztásáról, a jelenség a hadsereg minden rétegét áthatja. Elképesztően sokrétűek az ismertetett módszerek is. Bevett eljárás például a feketén eladott fegyverek és lőszeres egyszerű harctéri veszteséggként való „leírása”, de ugyanez kiterjed a raktárakból eltűnt ruhaneműre, műszaki cikkekre is. Természetesnek számít az alkoholizmus és a kábítószer-kereskedelem, fegyelmi eljárás is csak akkor lesz a dologból, ha híre megy. És mielőtt bárki arra gondolna, hogy a második csecsen háború kitörése óta már tíz év telt el, és azóta nyilván változott a helyzet, jusson eszébe, hogy a fent idézett öngyilkossági statisztika 2007-ből származik...

Mindezekkel együtt a könyv nem klasszikus emlékirat, sokkal inkább háborúellenes regény. A szerző a tizennyolc évet lágerben töltött Varlam Salamovot tekinti példaképének, az ő szikár, tényszerű stílusát igyekszik követni. A magyar közönség számára viszont Salamov mellett Remarque „Nyugaton a helyzet változatlan”-ja ta-

lán ismertebb viszonyítási pont lehet. Babcsenko éppen olyan szenvtelenül ír a legvéresebb harcokról is, mint Remarque Paul Bäumere. Amiben viszont különbözik tőle, és ebben a „Jelenetek egy háborúból” teljesen új jelenség a magyar nyelvű háborús emlékirat-irodalomban, hogy Babcsenko – magától is undorodva ugyan, de – nagyon pontos leírja a háború örvényszerű, elkerülhetetlen vonzását is. A háború beszippan, és az örvény alján már egészen más emberként kerül ki mindenki, aki túléli. A változás pedig sokkal mélyrehatóbb, mint amit eddig magyarul bárkitől olvashattunk. Amíg Remarque csak arról elmélkedik, hogy a háború alkalmatlanná tesz a békés életre, addig Babcsenko nyíltan kimondja, hogy számukra már a háború lett a normális állapot, igazán csak ott érzik otthon magukat. A könyv borítóján is szereplő, mindennél többet mondó idézet szerint: „Emberhús nélkül mi már nem bírjuk. Veled együtt dilisek vagyunk, érted? Gyógyíthatatlanok.” A könyvet lezáró „Kóda” című fejezet ezeket az érzéseket foglalja össze. Mindehhez csak apró életrajzi adalék, hogy míg Babcsenko az első csecsen háborúban még sorkatonaként vett részt, a másodikban már mint önként jelentkező szerződéses. Ma pedig a *Novaja Gazeta* munkatársa, aki megrázó (kép)riportokban számolt be a dél-oszétiai orosz–grúz konfliktus helyszíneiről.

A könyvet olvasva a változás folyamata kezdetben csak abban érzékelhető, hogy a második háború eseményeiről szólva az

elbeszélő már egyes szám harmadik személyben említi önmagát is. Később dőbben csak rá az olvasó, hogy míg a háború – és a könyv – kezdetén egy egész fejezetet ért meg még egy kutya lelövése és megfőzése (akadozott az élelmiszer-ellátás) és mindennek a lelki terhe, később már csak egy félmondatban szerepel, hogy „ízletes kutyát lőttek.” Az olvasó lassú eszmélésének az is oka lehet, hogy a könyv a legvéresebb kegyetlenségeket is mindvégig röviden, tényszerűen, a részletekben nem bulvárosan kéjelegve, de azokat nem is elhallgatva írja meg.

Külön érdemes kiemelni a kiváló fordítást. A nyelvet akár csak alapszinten ismerők is tisztában lehetnek az orosz szleng, és különösen a katonai szleng sokszínűségével, és az ebből adódó fordítási nehézségekkel. Bazsó Márton viszont remekül oldotta meg a lefordíthatatlan kifejezések magyar szövegbe illesztését, legyen szó akár a különféle fegyvereket jelentő betűszavakról, akár a katonai szleng egyáltalán nem mindig szalonképes kifejezéseiről.

Összességében tehát Babcsenko könyvét minden, a modern hadtörténelem, Oroszország, illetve a Kaukázus története iránt érdeklődő olvasónak érdemes kézbe vennie – s nemcsak dokumentarista értékei miatt: a kötet a magyar nyelven hozzáférhető háborúellenes irodalom egyik kétségtelenül kiemelkedő darabja.

(*Arkagyij Babcsenko: Jelenetek egy háborúból. Budapest, 2008, Európa.*) ■